

საქართველოს ექსპორტის რაზროსაქმრული ანალიზი და სამომავლო პერსპექტივები

თამარ წერეთელი, სტუ-ს აკადემიური დოქტორი
თეა ბიძინაშვილი, სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

საქართველოში საერთოდ საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობების და, კერძოდ, ექსპორტის დინამიკა 2004 წლიდან 2013 წლამდე მზარდი ტენდენციით ხასიათდებოდა. ამ პერიოდის მანძილზე მკვეთრი ვარდნა შეინიშნება 2009 წელს, რაც საქართველოში აგვისტოს ომის შემდგომი ინერციით და მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენით აიხსნება. მზარდი ტენდენცია ფიქსირდება იმპორტშიც 2004-2008 წლებში, რომლის მაჩვენებელმაც იგივე მოვლენების გამო 2009 წლისთვის საგრძნობლად დაინია და 2008 წლის მაჩვენებელს, მხოლოდ 2011 წელს გადააჭარბა.

სტატისტიკური მონაცემები ცხადყოფს, რომ საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში ჯერჯერობით იმპორტი ექსპორტს სჭარბობს. იგივე მონაცემებით, საქართველოს სავაჭრო პარტიორებს შორის წამყვანი ადგილი მეზობელ ქვეყნებს უკავიათ, ბოლო წლებში კი ამ მხრივ გარკვეული პროგრესი, კერძოდ, ევროპულ ბაზარზე გასვლის პერსპექტივები შეინიშნება. ევროპულ ბაზარზე გასვლა ხანგრძლივი პროცესია, რომელსაც ასევე ხანგრძლივი მოლაპარაკებები უძღოდა წინ. საქართველოს ეკონომიკისათვის იმედისმომცემია ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA), რომელიც ასოცირების შესახებ შეთანხმების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია (IV თავი – ვაჭრობა და ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხები), რადგან სწორედ ის მოიცავს ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაციის მექანიზმს და საქართველოსთვის ხსნის ევროკავშირის შიდა ბაზარს, რაც პოზიტიურად აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდასა და განვითარებაზე.

საკვანძო სიტყვები: საგარეო ვაჭრობა, ექსპორტი, იმპორტი

Summary

Georgia's foreign trade relations in general and in particular, the dynamics of exports increasing trend from 2004 until 2013. During this period, the sharp drop observed in 2009, which is the reason of the August war and the global economic crisis. A growing trend in Import observed in 2004-2008.

Statistical data show that the import and export of foreign trade so far prevails. In the same category of trading partners occupy the leading place the neighboring countries. In last years, some progress in this regard, in particular, there is the prospect of leaving the European mar-

ket. Establishing the European market is a long process, which was also preceded by lengthy negotiations. Georgia's economy is encouraging a deep and comprehensive free trade area agreement with the European Union (D C F T A), which is the most important part of the Association Agreement, That's because it includes a mechanism for economic integration with the EU and the EU's internal market is facing the opening, which will positively impact the country's economic growth and development

* * * * *

თანამედროვე საერთაშორისო ვაჭრობა გლობალური ეკონომიკური სისტემაა, რომელშიც ყველა მონაწილე დაკავშირებულია ერთმანეთთან სხვადასხვა სავაჭრო-ეკონომიკური, საფინანსო, სავალუტო და საანგარიშსწორებო ურთიერთობებით. აქედან გამომდინარე, დღეს განვითარებადი ქვეყნების სწრაფი აღმავლობა შეინიშნება. ეს ქვეყნები წინა საუკუნეებშიც მონაწილეობდნენ საერთაშორისო ვაჭრობაში, მაგრამ მაშინ მათი საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობები, ძირითადად განვითარებული ქვეყნების ინტერესებს ემსახურებოდა. დამოუკიდებლობის მიღების შემდეგ კი, მათ შესაძლებლობა მიეცათ წინა პლანზე წამოეწიათ ეროვნული ინტერესები და გაეუმჯობესებინათ საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები [1].

საქართველო, ცალკეულ ისტორიულ პერიოდებში, აქტიურად აწარმოებდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებთან სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობას. საბჭოთა იმპერიის დაშლის შემდეგ მან მემკვიდრეობით მიიღო დარღვეული ეკონომიკური სისტემა საბაზრო ურთიერთობების სრული გამოუცდლობით და ასეთივე საკანონმდებლო ბაზით, რამაც უამრავი პრობლემა შეუქმნა ქვეყანას. დღეს საქართველო თანდათან იკიდებს ფეხს მსოფლიო თანამეგობრობაში თავის დასამკვიდრებლად და მისთვის მეტად მნიშვნელოვანია საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება, რომლის ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს საგარეო ვაჭრობა.

საექსპორტო პოტენციალის დინამიკა და მისი სრული ათვისება ყველა იმ ქვეყნის ეკონომიკური პრობლემაა, რომლის ეკონომიკური რეფორმის ქვაკუთხედს საექსპორტო საქონლის წარმოების ხელშემწყობი სისტემის შექმნა და მსოფლიო ბაზარში სრულფასოვანი ინტეგრაცია წარმოადგენს [2. 35].

იმისათვის, რომ წარმოადგენა შეგვექმნას თანამედროვე პერიოდში საქართველოს საგარეო ვაჭრობის სფეროში არსებული მდგომარეობის შესახ-

ებ, აუცილებელია მოვახდინოთ საგარეო ვაჭრობის მონაცემთა სტატისტიკური ანალიზი. 2000 წლამდე საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესში იყო. ამ მიმართულებით ნაკლები იყო პრაქტიკული გამოცდილება. უამრავი შეცდომა ფიქსირდებოდა მონაცემთა პირველად წყაროებში და დიდი იყო ალურიცხავი სავაჭრო ნაკადების წილი. ამიტომ საანალიზოდ შევარჩიეთ ბოლო ათი წლის (2004-2013) წლების პერიოდი. 2004 წლიდან 2013 წლამდე საქართველოში საერთოდ საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობების და, კერძოდ, ექსპორტის დინამიკა მზარდი ტენდენციით ხასიათდებოდა. ამ პერიოდის მანძილზე მკვეთრი ვარდნა შეინიშნება 2009 წელს, რაც საქართველოში აგვისტოს ომის შემდგომი ინერციით და მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენით აიხსნება. მზარდი ტენდენცია ფიქსირდება იმპორტშიც 2004-2008 წლებში, რომლის მაჩვენებელმაც იგივე მოვლენების გამო 2009 წლისთვის საგრძნობლად დაიწია და 2008 წლის მაჩვენებელს, მხოლოდ 2011 წელს გადააჭარბა.

სტატისტიკური მონაცემები ცხადყოფს, რომ ამ წლებში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა საგრძნობლად – 8289.2 მლნ. აშშ დოლარით ანუ თითქმის 4,4-ჯერ გაიზარდა. აქვე ადვილი შესამჩნევია ექსპორტის ზრდის ტენდენცია, რაც თითქმის 4,5-ჯერ გაიზარდა. თუმცა აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ თითქმის ამდენივედგვა (4,3-ჯერ) გაზრდილი იმპორტიც. მნიშვნელოვანია ის მაჩვენებლებიც, რომელიც ამ წლებში ექსპორტ-იმპორტის მაჩვენებლების შედარებისას ჩანს, თუ 2004 წლისათვის საერთო ბრუნვიდან (2494.8) ექსპორტზე მოდიოდა 647.0, ხოლო იმპორტზე – 1847.9 მლნ. აშშ დოლარი, ანუ 1194 მლნ. დოლარით მეტი, შემდეგ წლებში ამ სხვაობის ზრდა ნათლად ჩანს, საბოლოო მონაცემებით კი მან 4965 მლნ. აშშ დოლარს მიაღწია. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ზრდა ძირითადად ექსპორტის გაზრდით ხდება. რაც შეეხება უარყოფით საგარეო სავაჭრო ბალანსს, ის საქართველოსთვის უკვე კანონზომიერებად იქცა. ზრდის ტენდენციით ხასიათდება საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში ექსპორტით იმპორტის დაფარვის კოეფიციენტი, რაც თავისი შინაარსით დადებით მოვლენას წარმოადგენს, თუმცა ამ მაჩვენებლების ციფრობრივი მონაცემები ჯერ კიდევ საკმარისად დაბალია.

აღსანიშნავია, რომ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის ფონზე საქართველოს გაურთულდა პოლიტიკური მდგომარეობაც. რუსეთის სამხედრო აგრესიის შედეგად კიდევ უფრო საგრძნობი გახდა კრიზისის უარყოფითი ზეგავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე. 2008 წლის აგვისტოს საომარი მოქმედებების შემდეგ საქართველოს ურთულესი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა.

როდესაც საქართველოს ბოლო ათწლეულის საგარეო ვაჭრობას ვეხებით, არ შეიძლება ყურადღება არ მივაქციოთ, 2006 წელს რუსეთის მხრიდან ქარ-

თულ პროდუქციაზე დაწესებულ ემბარგოს, რომელმაც მნიშვნელოვნად დააზარალა ეს სექტორი ქვეყანაში. თუმცა, ყველაზე მსხვილი სავაჭრო პარტნიორის დაკარგვის გამო წარმოქმნილი სიდნელების ფონზე, მოხდა ახალი სავაჭრო პარტნიორების მოძიება. მართალია, რუსეთის მხრიდან ქართული სასმელების, ციტრუსებისა და სხვა პროდუქციის აკრძალვის შედეგად ქართულ ექსპორტს დიდი ზიანი მიაღება, მაგრამ ეს დანაკლისი მნიშვნელოვნად შეივსო ისეთი პროდუქციის ექსპორტის ზრდის ხარჯზე, როგორიცაა: აზოტოვანი სასუქები, სპილენძის ჯართი, სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, კაკალი და თხილი. 2006 წელს რუსეთში ღვინის ექსპორტის მოცულობა 1,4-ჯერ ნაკლები იყო 2000 წლის ანალოგიურ მაჩვენებლებთან შედარებით, ხოლო მინერალური წყლების ექსპორტის მოცულობა თითქმის 2001 წლის მაჩვენებლის დონემდე დაეცა. სულ რუსული ემბარგოს გამო საქართველოს საექსპორტო შემოსავლებს დააკლდა 50 მლნ. აშშ დოლარამდე ღვინის ექსპორტში, ხოლო 15 მილიონით (აშშ დოლარი) დაზარალდა მინერალური წყლების ექსპორტი [3. 29].

სტატისტიკური მონაცემები ცხადყოფს, რომ საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში ჯერჯერობით, იმპორტი ექსპორტს სჭარბობს. იგივე მონაცემებით, საქართველოს სავაჭრო პარტნიორებს შორის წამყვანი ადგილი მეზობელ ქვეყნებს უკავიათ, რაც გამოწვეულია არა მხოლოდ ძველი სავაჭრო ურთიერთობების ტრადიციით, არამედ იმიტომაც, რომ მათთან ვაჭრობა ნაკლებ კაპიტალდაბანდებებს მოითხოვს და შედარებით მაღალი შემოსავლები მოაქვს, რისი გამოყენებაც ეკონომიკის შემდგომი განვითარების საშუალებას იძლევა. აქვე უნდა ითქვას, რომ მეზობელ ქვეყნებთან ექსპორტის განვითარებას გარკვეული უპირატესობები და წინაპირობები გააჩნია, კერძოდ, მრავალი წლების განმავლობაში ეს ქვეყნები წარმოადგენდნენ ქართული პროდუქციის გასაღების ბაზარს; ამ ქვეყნების ბაზარზე ქართული პროდუქცია მაღალი მოთხოვნილებით სარგებლობს, არა მარტო ხარისხის, არამედ ტერიტორიული სიახლოვის გამოც. განსაკუთრებული პოპულარულობით სარგებლობს ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის პროდუქცია, როგორიცაა: ციტრუსი, ჩაი, ღვინო და ა.შ. [4. 143-144].

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს 2005 წლის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, 2004 წელს საქართველოს ძირითად სავაჭრო პარტნიორებს წარმოადგენდა დსთ-ს (ექსპორტი – 327.7 მლნ. აშშ დოლარი; იმპორტი – 657,2 მლნ. აშშ დოლარი) და შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის ქვეყნები (ექსპორტი – 342.9 მლნ. აშშ დოლარი; იმპორტი – 854.0 მლნ. აშშ დოლარი), რაც შეეხება ევროკავშირს, საექსპორტო ბრუნვამ აქ 111.4 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო საიმპორტო – 617.5 მლნ. აშშ დოლარი. დანარჩენ ქვეყნებში საგარეო ვაჭრობის მოცულობა სულ 1232 მლნ. აშშ დოლარი იყო (აქედან 272.0 ექსპორტი და

960.0 იმპორტი). ბოლო, 2013 წლის მონაცემებით კი, სავაჭრო ბრუნვამ 10784 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. აქედან 40% დსთ-ს ქვეყნებზე, 27% - ევროკავშირის ქვეყნებზე, ხოლო 33% მსოფლიოს დანარჩენ ქვეყნებზე მოდის.

ევროპულ ბაზარზე გასვლა ხანგრძლივი პროცესია, რომელსაც ასევე ხანგრძლივი მოლაპარაკებები უძღოდა წინ. თუმცა, ფაქტია, რომ რუსული აგრესიის გამოვლენამდე ჩვენი მონდომება დასავლეთზე არც ისე ეფექტურ გავლენას ახდენდა. ექსპორტის ნახალისება და ხელშეწყობა სახელმწიფოს მიერ ერთ-ერთ პრიორიტეტად არის გამოცხადებული, თუმცა საქართველოს სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში შედარებით უპირატესობა არც თუ ბევრ დარგში აქვს. ამასთან, არ არის ათვისებული ის დარგებიც, რომელთაც საექსპორტო პოტენციალი აქვთ. ეს ძირითადად ეხება სოფლის მეურნეობას. ბევრი ისეთი პროდუქციის იმპორტი ხდება, რომელიც შეძლება ადგილზე იყოს წარმოებული. ადგილობრივი წარმოების გაზრდით იმპორტის მოცულობა შემცირდებოდა.

დღეს საკმაოდ აქტუალურია სოფლის მეურნეობის სფეროსა და, შესაბამისად, პროდუქციის ექსპორტის გაზრდის ხელშეწყობის თემაც. თუმცა ეს თემა ბევრ საკითხთან არის კავშირში - მათ შორის, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტს ზღუდავს სტანდარტების, ფიტოსანიტარიული და მცენარეთა დაცვის ზომების და პირუტყვის დაავადებათა კონტროლის არარსებობაც. კონტროლის გამკაცრება ევროკავშირის ერთ-ერთი პირობა ევროზონის ბაზრების მეტი ღიაობისთვის. ეს კი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინააღმდეგობის საგანია ლიბერალური ეკონომიკის მხარდამჭერთა მხრიდან, რომლებიც ამ გზით საქართველოს ბიზნეს-გარემოს გაუარესებას წინასწარმეტყველებენ. ამ შიშებს, შესაძლოა, მართლაც ჰქონდეს საფუძველი, განსაკუთრებით რეფორმამდელი პერიოდის კორუფციული გამოცდილებებიდან გამომდინარე, თუმცა, ვფიქრობთ, მთავრობამ ამ მიმართულებით აქტიურობა უნდა გააძლიეროს და თან წინააღმდეგობებით აღსავსე საკმაოდ ვიწრო ბილიკზე გავლაც შეძლოს. ყურადსაღებია ის გარემოებაც, რომ შეზღუდული ფინანსური შესაძლებლობების გამო ბევრი მეწარმე ვერ ახერხებს საკუთარი ხარისხის კონტროლის მექანიზმის შექმნას.

ექსპერტების აზრით, საქართველოს ექსპორტის ყველაზე სუსტი მხარე, ექსპორტის რამდენიმე მთავარ საქონელზე მნიშვნელოვანი დამოკიდებულებაა. 2012 წელს, მსუბუქი ავტომობილები და ფეროშენადნობები საქართველოს უმსხვილეს საექსპორტო საქონლად რჩებოდა. 2009 წლიდან მოყოლებული, მსუბუქი ავტომობილების, ფეროშენადნობების და ლითონის ნარჩენებისა და ჯართის ექსპორტი საქართველოს წლიური ექსპორტის 1/5-ს შეადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ მანქანების რექსპორტი მცირე სანყის კაპიტალს და ძალიან ცოტა დამატებით ხარჯს მოითხოვს, მოგების მარჯა საკმაოდ მცირეა, ხოლო სამუშაო ადგილების შექმნის პოტენ-

ციალი მინიმალური.

2009 წელს DCFTA-ის მოლაპარაკებებისათვის მომზადების პროცესი დაიწყო. თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებაზე მოლაპარაკებების დაწყებისათვის მომზადების პროცესს საფუძველი დაუდო ევროკომისიის ფაქტების შემსწავლელი მისიის (Commission services' fact-finding trade mission) ვიზიტმა თბილისში, 2008 წლის 13—14 ოქტომბერს. აღნიშნული ვიზიტის შედეგად, 2009 წლის მარტში ევროკომისიამ საქართველოს მთავრობას წარუდგინა რეკომენდაციები სხვადასხვა სფეროში განსახორციელებელი რეფორმების შესახებ (EU Commission's Recommendations Regarding Georgia's Preparedness for the DCFTA Negotiations). რეკომენდაციების მიხედვით მოლაპარაკებების დაწყებისათვის ევროკომისიის მიერ პრიორიტეტულად დასახელდა შემდეგი ოთხი სფერო: ტექნიკური ბარიერები ვაჭრობაში, სანიტარული და ფიტოსანიტარული ღონისძიებები (სურსათის უვნებლობა), ინტელექტუალური საკუთრების უფლებები და კონკურენცია. აღნიშნული მოლაპარაკებების პროცესი ოფიციალურად 2011 წლის დეკემბერში გაიხსნა და მის ფარგლებში 6 რაუნდი და ათეულობით ვიდუო-კონფერენცია გაიმართა. მოლაპარაკებები დასრულდა 2013 წლის ივლისში. მოლაპარაკებების პროცესში ჩართული იყო საქართველოს ყველა შესაბამისი სამინისტრო და უწყება, ხელმძღვანელი პირებისა და ექსპერტების ღონეზე.

საქართველოს ეკონომიკისათვის იმედისმომცემია ასოცირების შეთანხმების პარაფირება (2013 წლის 28-29 ნოემბერი), „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ვილნიუსის სამიტის ფარგლებში, რომელსაც ხელი მოეწერა 2014 წლის ივნისში. 2013 წლის 22 ივლისს, დასრულდა მოლაპარაკებები საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებაზე, რომელიც თავის მხრივ ასოცირების შეთანხმების ნაწილია.

ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA) ასოცირების შესახებ შეთანხმების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია (IV თავი - ვაჭრობა და ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხები), რადგან სწორედ ის მოიცავს ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაციის მექანიზმს და საქართველოსთვის ხსნის ევროკავშირის შიდა ბაზარს. საქართველოს მიერ გაფორმებული სხვა თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებისაგან განსხვავებით, DCFTA გულისხმობს როგორც საქონლით, ისე მომსახურებით ვაჭრობის ლიბერალიზაციას. გარდა ამისა, DCFTA მოიცავს ვაჭრობასთან დაკავშირებულ საკითხთა ფართო სპექტრს (მაგ.: სურსათის უვნებლობა, კონკურენციის პოლიტიკა, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა, ფინანსური მომსახურება და სხვა) და ითვალისწინებს ვაჭრობასთან დაკავშირებული საქართველოს კანონმდებლობის ეტაპობრივ დაახლოებას ევროკავშირის კანონმდებლობასთან.

DCFTA-ის ამოქმედებით, საქართველოში წარმოებულ საქონელსა და მომსახურებას, გარკვეული

პირობების დაკმაყოფილების შემთხვევაში, გაეხსნება მსოფლიოს უმსხვილესი ბაზარი, რომელიც ამ ეტაპზე აერთიანებს 28 ქვეყანას და 500 მილიონზე მეტ მომხმარებელს. საქონლისა და მომსახურების თავისუფალი გადაადგილება ხელს შეუწყობს საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის ზრდას. საქართველო გახდება მიმზიდველი ქვეყანა ინვესტორებისათვის, რაც გამოიწვევს ქვეყანაში საინვესტიციო ნაკადების ზრდას და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას. გარდა ამისა, DCFTA-ის ამოქმედება ხელს შეუწყობს ახალი სანარმოებისა და საექსპორტო პროდუქციის გაჩენას, ქართველი მომხმარებლისთვის უსაფრთხო და უვნებელი პროდუქტის მიწოდებას, სახელმწიფო ადმინისტრირების ორგანოების განვითარებას ევროპული საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად. აღნიშნული, საბოლოო ჯამში პოზიტიურად აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდასა და განვითარებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქათამაძე დ., საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები (თეორია და პრაქტიკა), დამხმარე სახელმძღვანელო, ბათუმი, 2008.
2. ყანდაშვილი თ. საქართველოს ექსპორტი და მისი სტიმულირება, თბ., 2002.
3. ბიძინაშვილი თ., აბუშვილი თ. საქართველოს ექსპორტ-იმპორტის ტენდენციები, ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, №1, თბ., 2014.
4. ნანუაშვილი გ. ლაგვილაძე თ. საქართველოს პესპექტივა საერთაშორისო ვაჭრობაში, ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, №4, თბ., 2013.